

DOI: 10.31388/2519-884X-2023-47-220-229

УДК 338.43:330.3

*Трусова Н. В., д. е. н., професор
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
trusova_natalya5@ukr.net*
*Кукіна Н. В., к. е. н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
kukinanatala81@gmail.com*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДОМІНАНТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Анотація. В статті розглянуто соціально-економічна домінанта розвитку підприємництва на сільських територіях. Обґрунтовано базовий функціонал сектору підприємництва на сільських територіях. Доведено, що економічна домінанта підприємницької діяльності на сільських територіях є платформою зміни структури сільської економіки, свободи економічного вибору, розширення принада сільських територій. Соціальна домінанта передбачає стримування міграційних процесів, розвиток соціального капіталу, реалізацію потенціалу підприємця. Обґрунтовано зростання впливу соціально-економічної домінанти на активність зміни вектору сільської економіки. Це дозволяє розширити нові форми господарювання, створити умови для розвитку альтернативних видів економічної діяльності та сприяти підвищенню якості життя сільського населення.

Ключові слова: соціально-економічна домінанта розвитку, підприємництво, сільські території, бізнес, ресурси, сектор підприємництва, потенціал підприємництва.

JEL Classification: Q13, Q18, R20

*Trusova N. V., D.Sc., Professor
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
trusova_natalya5@ukr.net*
*Kukina N. V., PhD, Associate Professor
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
kukinanatala81@gmail.com*

SOCIAL AND ECONOMIC DOMINANT OF DEVELOPMENT ENTERPRISES IN THE RURAL AREAS

Abstract. The article examines the social and economic dominant of the development of entrepreneurship in rural areas. The basic functionality of the entrepreneurship sector in rural areas is substantiated. It has been proven that the economic dominance of entrepreneurial activity in rural areas is a platform for changing the structure of the rural economy, freedom of economic choice, and expansion of rural areas. The social dominant involves restraining migration processes, developing social capital, realizing the potential of an entrepreneur. The growing influence of the social and economic dominant on the activity of changing the vector of the rural economy is substantiated. This makes it possible to expand new forms of business, create conditions for the development of alternative types of economic activity and contribute to improving the quality of life of the rural population. It was determined that the social stability of entrepreneurship in rural areas brings additional income for the people themselves, which contributes to raising the standard of living of the rural population and increasing its well-being. Entrepreneurship is directly the source of the formation of budgets of local village councils to solve the problem of food needs of the population and ensure food security in general. It is substantiated that agribusiness in rural areas contributes to the formation of agricultural product processing chains, procurement of raw materials, repair of agricultural machinery and provision of services. It has been proven that organizational, economic and legal measures are implemented on the state policy of the development of Ukrainian entrepreneurship, taking into account the peculiarities of rural areas, the real impact of the innovation-investment model of the rural economy and world globalization processes. The social and economic dominant factor in the development of

entrepreneurship is the logical structure of the interaction of all its elements at different levels, aimed at improving the quantitative and qualitative indicators of small and medium-sized businesses in rural areas.

Keywords: social and economic dominant development, entrepreneurship, rural areas, business, resources, entrepreneurship sector, entrepreneurship potential.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічного зростання України, що характеризується реформуванням територіального устрою і місцевого самоврядування, вказує на об'єктивну необхідність пошуку нових механізмів та інструментів, що супроводжуватимуть якісні та кількісні перетворення сільської економіки на всіх її рівнях. Одним із таких перспективних напрямів є підприємництво на сільських територіях. Крім того, зважаючи на стрімке поширення агроструктур, підприємництво на селі розглядається основою розвитку традиційних видів зайнятості. Однак, недостатнє опрацювання проблематики створює суттєві перешкоди для практичної реалізації такої політики та унеможливорює отримання суб'єктами підприємництва максимально можливих ефектів економічного, соціального характеру, а відтак і реалізації конкурентних переваг окремих підприємців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну парадигму розвитку підприємництва як економічного явища розкрито у фундаментальних працях О. Г. Булавка, О. М. Варченко, Т. В. Гоголь, І. В. Гончаренко, О. Ю. Єрмаков, Т. А. Заяць, А. В. Ключник, Г. О. Краєвська, М. Ф. Кропивко, І. В. Ксьонжик, Ю. М. Лузан, М. Й. Малік, О. І. Павлова, І. В. Прокопа, А. В. Руснак, П. Т. Саблук, Є. В. Савельєв, В. П. Славов, А. М. Третяк, В. Ю. Уркевич, М. М. Федоров, І. І. Червен, О. В. Шибаніна, О. Г. Шпикуляк та ін. Нині постає необхідність дослідження соціальних та економічних процесів розвитку підприємництва на сільських територіях та всебічного урахування чинників забезпечення життєздатності села.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування соціально-економічної домінанти розвитку підприємництва на сільських територіях, яка охоплює сукупність компонент економічної діяльності, визначає поточні можливості розширення бізнесу, ідентифікує та знімає

обмеження життєвого середовища населення та сприяє зростанню сільської економіки.

Виклад основного матеріалу. В умовах економічної нестабільності функціонування підприємництва на сільських територіях набуло непересічного значення, оскільки спрямоване на розвиток конкурентного середовища, створення додаткових робочих місць, зменшення рівня безробіття, формування середнього класу, підтримку продовольчої безпеки країни тощо. Наразі на регіональному рівні поширюються заходи, спрямовані на підтримку функціонування підприємництва у контексті розробки проектів місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, національних і регіональних соціально-економічних, екологічних, культурних та інших особливостей.

Функціональність сектору підприємництва на сільських територіях обґрунтовується його роллю в системі національного господарства, яка реалізується через вплив на темпи економічного зростання і формування ВВП та РВП, створення передумов структурної модернізації сільської економіки та економічних відносин, насичення внутрішнього ринку товарами та послугами, вплив на усунення деформації та диспропорцій розвитку сільської економіки, реалізації низки важливих соціальних функцій і завдань (рис. 1).

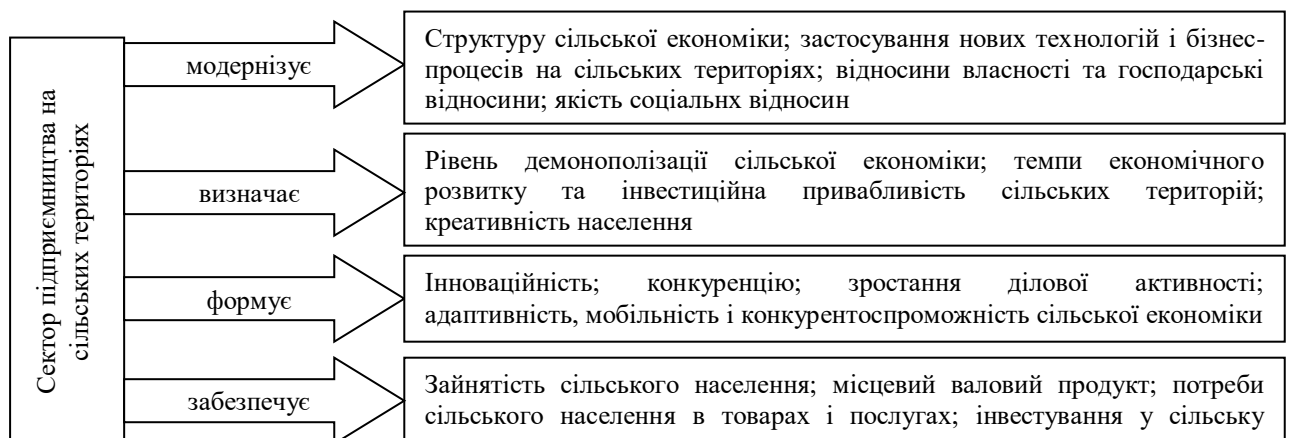

Рис. 1. Базовий функціонал сектору підприємництва на сільських територіях

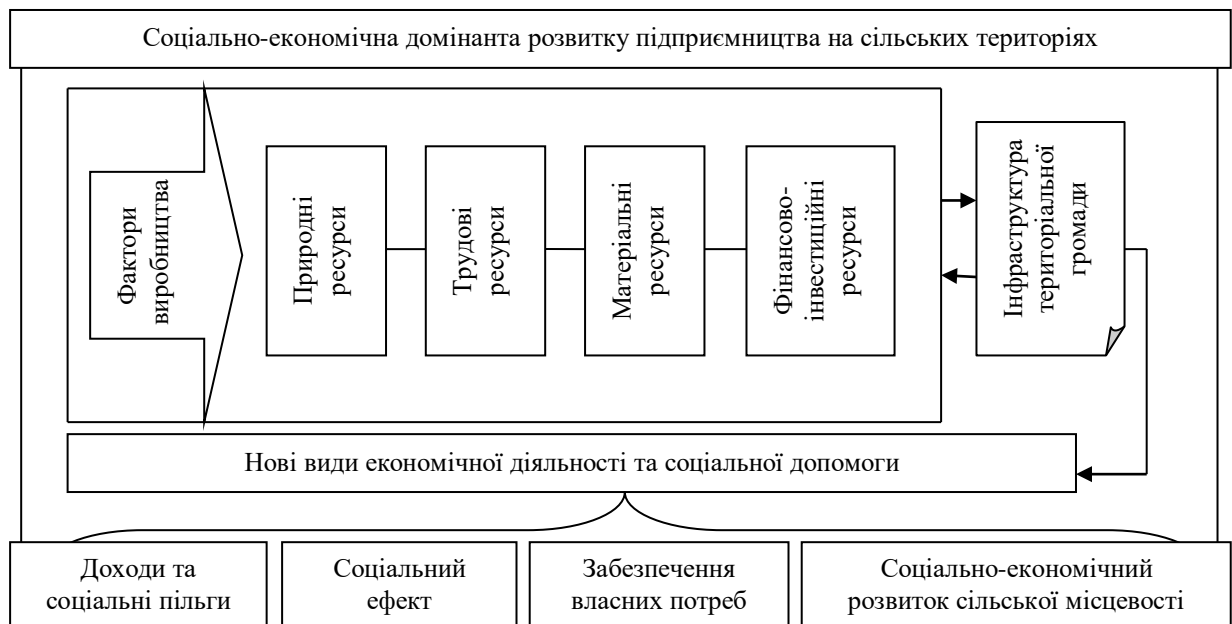
Джерело: побудовано авторами за даними [12; 16]

Світовий досвід свідчить, що підприємство на сільських територіях є тим сектором сільської економіки, який здатний швидко створювати нові робочі місця в сільській місцевості та надавати соціальні гарантії, гучно реагувати на збалансування попиту і пропозиції на ринку ресурсів, впливати на повсякденне життя громадян села завдяки орієнтуванню на споживчий попит населення певного регіону, формувати мотивацію органів місцевого самоврядування до виконання соціальних функцій в інтересах сільського населення та забезпечувати соціальний контроль. Водночас, реалізація соціальної домінанти можлива лише на умовах соціальної відповідальності влади, включно зі створенням бізнес-середовища, нормативно-правового поля та інвестиційного клімату функціонування підприємницьких структур на сільських територіях [10].

Створення сприятливих умов соціально-економічної домінанти підприємництва на сільських територіях забезпечується за рахунок програми становлення малого і середнього бізнесу направленою на розвиток пріоритетних галузей сільського господарства, забезпечення зайнятості сільського населення. Нині на сільських територіях запроваджені заходи щодо спрощення процедур передачі нерухомого майна в оренду, виділення земельних ділянок, отримання дозволів на будівництво та реконструкцію об'єктів, перегляду ставок та пільг з орендної плати для підприємців-початківців і тих суб'єктів підприємницької діяльності, що працюють на пільгових умовах в сільській місцевості. Крім того, підприємству на сільських територіях, притаманна наявність багатьох видів ресурсів, які дозволяють розвивати різні види економічної та відтворювати вектор соціально-економічного розвитку окремих сільських територій (рис. 2).

Економічна діяльність населення в сільській місцевості має специфічні ознаки: 1) в сільській місцевості є вищою частка видів діяльності, які за своїм змістом є підприємницькими, тобто, спрямовані на отримання доходу та соціальної пільги. Це пов'язано з використанням населенням ресурсів природного походження (дикорослих грибів, ягід, трав, інших рослин),

обробкою земель навколо житла та вирощуванням продукції для власного споживання; 2) в сільській місцевості більшість видів діяльності пов'язана з одним з найважливіших ресурсів сільської місцевості – землею та сільськогосподарським виробництвом. При цьому, сільськогосподарське виробництво є базовим видом діяльності, оскільки складає основу для розвитку багатьох інших видів, що пов'язані із забезпеченням умов для ведення сільськогосподарського виробництва, просування продукції до споживачів [9].

Рис. 2. Соціально-економічна домінанта розвитку підприємництва сільських територій

Джерело: побудовано авторами за даними [12; 16]

Економічна домінанта підприємницької діяльності на сільських територіях є платформою зміни структури сільської економіки, свободи економічного вибору, розширення принад сільських територій. Натомість соціальна домінанта передбачає стримування міграційних процесів, розвиток соціального капіталу, реалізацію потенціалу підприємця [7]. Зростання впливу соціально-економічної домінанти на активність зміни вектору сільської економіки, дозволяє розширити нові форми господарювання, створити умови для розвитку альтернативних видів економічної діяльності та сприяти підвищенню якості життя сільського населення [5].

Соціальна стабільність підприємництва на сільських територіях підтверджується такими положеннями: бізнес приносить додаткові доходи для самих людей, що сприяє підвищенню рівня життя сільського населення та зростання його добробуту; підприємництво безпосередньо є джерелом формування бюджетів місцевих сільських рад; підприємництво вирішує проблему продовольчої потреби населення сільських територій і цим сприяє забезпеченню продовольчої безпеки загалом; агробізнес сприяє утворенню ланцюгів переробки сільськогосподарської продукції, заготівлі сировини, ремонту сільськогосподарської техніки, а також наданню різноманітних видів послуг [8].

В умовах загострення ринкової конкуренції, посилення різких коливань зовнішнього бізнес-оточення підприємницьким формуванням на сільських територіях стає все важче імплементувати усталені підходи до ведення діяльності і зберігати при цьому ринкову стійкість, конкурентний статус, фінансову автономію та економічну безпеку. На цьому тлі виникає потреба пошуку нових інструментів, які дозволяють дієво впливати на розвиток підприємництва на сільських територіях в сучасних умовах. Необхідно зазначити, що сільське господарство на якісно новому етапі розвитку, потенційно може забезпечує зростання взаємозв'язків і взаємозалежності економічних систем на рівні територіальних громад, і, передусім детермінувати розвиток економічної домінанти, яка базується на підприємницькій ініціативі сільського населення, широкому використанні інноваційно-спрямованих інформаційних систем і технологій з орієнтацією на екологічну домінанту [4; 11].

Для подальшого розвитку підприємництва на селі, необхідні певні організаційно-економічні та правові заходи [3]. Насамперед, це формування й реалізація дієвої державної політики розвитку українського підприємництва з урахуванням регіональних особливостей, реального впливу інноваційно-інвестиційної моделі розвитку сільської економіки України та світових глобалізаційних процесів [11]. При цьому, формування належної системи

підтримки підприємництва має базуватися на комплексному підході, яким передбачено врахування соціальних, культурних, географічних та економічних особливостей підприємницького середовища, зосередження заходів підтримки на підприємстві, постійне вдосконалення інструментів системи підтримки підприємництва залежно від зміни кон'юнктури ринку. Заходи підтримки мають формуватися на основі показників ефективності, справедливості, пропорційності та стабільності функціонування [14].

Стан відтворення соціально-економічної домінанти розвитку підприємництва на сільських територіях під час воєнного стану в країні потребує системи організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, які мають впливати на показники діяльності суб'єктів-підприємців, що посилять потенціал їх активності з метою здійснення оцінки його стану та формування на цих засадах соціальної політики, що реалізується державною політикою стимулювання розвитку ринку праці в сільській місцевості (рис. 3).

Рис. 3. Потенціал активності підприємництва на сільських територіях

Джерело: побудова авторами за даними [12; 13]

Державна політика стимулювання розвитку ринку праці в сільській місцевості є складовою державної політики стабілізації і розвитку сільської економіки та підтримки малого та середнього підприємництва на селі,

спрямованої на регулювання господарських відносин між сільськими органами влади й суб'єктами бізнесу, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у економічну діяльність підприємців та усунення перешкод до проведення реформ, сприяння виходу сільської економіки з кризи та згладжування соціальних конфліктів в соціально-орієнтованому суспільстві [6].

Соціально-економічна домінанта розвитку підприємництва є логічною структурою взаємодії всіх її елементів на різних рівнях, спрямовану на поліпшення кількісних і якісних показників ведення малого та середнього бізнесу. Кожен із суб'єктів має власний набір інструментів і методів їх використання для підтримки підприємництва [15]. Однак, на функціональність широкого спектра зв'язків в підприємницькому бізнес-середовищі, впливають такі економічний інструмент, як фінансування. Сучасні умови розвитку малих та середніх форм підприємництва гостро потребують розробки та упровадження новітніх механізмів та методів фінансової підтримки малих та середній форм підприємництва в сільській місцевості, які мають стати стимулом не лише для здійснення поточних можливостей розширення бізнесу, але й для ідентифікації та зняття обмежень до зростання сільської економіці.

У загальному розумінні всі компоненти, що визначають потенційні можливості соціально-економічної домінанти розвитку підприємництва на сільських територіях, можна розділити на чотири групи [1; 2; 8]:

компоненти виробничо-економічного розвитку, пов'язані з рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва та його станом в умовах ринку, розвитком інших видів виробництва та сфери послуг, особливо постачання виробництва та торгівлі виробленою продукцією (місцевий та регіональний маркетинг);

компоненти соціально-економічного розвитку, пов'язані з сільським населенням, його культурою та способом розселення, рівнем зайнятості сільських жителів та їх доходів, їх соціальним забезпеченням, умовами проживання та інфраструктурною сферою.

компоненти збереження природної, культурної та духовної спадщини, пов'язані з об'єктами природи (земельними, водними та іншими природними ресурсами) багато в чому визначають можливості та економічну цінність сільської території, що становить історію країни та представляють інтерес як для сьогодення, так і для наступних поколінь.

Компоненти інституційних перетворень, пов'язані з відносинами володіння, розпорядження та користування земельними ресурсами, об'єктами виробництва, інфраструктури та іншими, які беруть участь у системі багатофункціонального розвитку підприємництва на сільських територіях, пов'язаних з організацією влади і управління на місцях, в регіонах та країні загалом.

Висновки. Збереження інтеграційно-просторова та соціально-економічна диспропорцій розвитку бізнес-процесів в секторі підприємництва на сільських територіях повинні мати неформалізований індикативний характер впливу на внутрішній ринок товарообороту в країні. Оскільки, повільні структурні зрушення та нестабільна, і, навіть, загрозлива для держави ситуація із сільською економікою не забезпечують якісного економічного зростання пріоритетних сфер підприємництва на селі. Усі зазначені вище ознаки та межі функціоналу соціально-економічної домінанти розвитку підприємництва мають відтворюватись на засадах ефективності виробництва, розвитку конкурентних переваг та раціонального використання наявних ресурсів сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Ареф'єва О. В. Бізнес-процеси підприємств сфери послуг: фактори, формування, конкурентоспроможність. Київ: Вид-во: Європейський університет, 2009. 258 с.
2. Біленко В. О. Моніторинг та оцінка ефективності бізнес-процесів громади. Міжнародний інноваційний журнал. *Технології в економіці*. 2018. № 5(17). С. 22-29.
3. Бриль М. В. Формування локальної ідентичності через згуртованість сільської громади. *Право та державне управління*. 2018. № 1(30). С. 153-158.
4. Будник О. М. Кооперативний маркетинг як основа сучасного розвитку аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 27(1). С. 24-28.
5. Гончаренко І. В., Мороз Т. О. Теоретичні засади формування механізму забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету: Економічні науки*. 2013. № 1(1). С. 136–141.
6. Департамент розвитку підприємництва та регуляторної політики Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://regulation.gov.ua/catalogue/indexes> (дата звернення 01.03.2023).
7. Жерибор Л. Л., Судак Г. В. Програмування соціально-економічного розвитку сільських територій. *Вісник ЖНАЕУ. Сер. Економічні науки*. 2011. № 2 (29), т. 2. С. 33–41.

8. Руснак А. В. Функції, завдання, чинники функціонування та сталого розвитку сільських територій. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/244.pdf> (дата звернення 04.03.2023).
9. Саблук П. Т. Розвиток села – запорука відродження аграрної України. *Вісник аграрної науки*. 2006. № 5. С. 21-23.
10. Чуприна Л. В., Юзовицька С. А. Світовий досвід розвитку малого підприємництва та його використання в Україні. *Ринкова інфраструктура*. 2019. № 32. С. 264-269.
11. Шевченко І. В., Скриль О. О., Захарченко Я. Р., Самойленко Ю. М. Моделі оперативного моніторингу бізнес-процесів у бізнес-одинацях. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2016. № 6(2). С. 86-93.
12. Ярова Ю. М. Підприємницький потенціал сільських територій та фактори його реалізації в сучасних умовах України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 3. С. 64-71.
13. Fidelman G. I. Business Processes and Organization Change. *Quality management methods*. 2002. № 1. P. 14-18.
14. Harrington H. J. Business process improvement: the breakthrough strategy for total quality, productivity and competitiveness. New York: McGraw-Hill, 1991. 178 p.
15. Hazuda S. M. Development of rural areas: the experience of the EU. *Economics of agro-industrial complex*. 2008. № 7. P. 23-28.
16. Skydan O., Sudak G. Development of entrepreneurship in rural areas: strategic milestones. *International scientific journal «Progress»*. 2018. № 7-8. P. 33-36.

References:

1. Arefieva, O.V. (2009). Business processes of enterprises in the field of services: factors, formation, competitiveness. Kyiv: Publishing House: European University [in Ukrainian].
2. Bilenko, V. O. (2018). Monitoring and evaluating the effectiveness of community business processes. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 5(17), 22-29 [in Ukrainian].
3. Bryl, M. V. (2018). Formation of local identity through the cohesion of the rural community. *Law and Public Administration*, 1(30), 153-158 [in Ukrainian].
4. Budnik, O. M. (2019). Cooperative marketing as a basis for modern development of agricultural enterprises. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University: International Economic Relations and World Economy*, 27(1), 24-28 [in Ukrainian].
5. Honcharenko, I.V., Moroz, T.O. (2013). Theoretical principles of formation of the mechanism of ensuring sustainable socio-economic development of rural areas. *Collection of scientific works of the Tavriya State Agrotechnological University: Economic sciences*, 1(1), 136-141 [in Ukrainian].
6. Department of Entrepreneurship Development and Regulatory Policy of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. URL: <https://regulation.gov.ua/catalogue/indexes> [in Ukrainian].
7. Zheribor, L. L., Sudak, G. V. (2011). Programming of social and economic development of rural areas. *Bulletin of ZhNAEU. Ser. Economic sciences*, 2 (29), 33-41 [in Ukrainian].
8. Rusnak, A. V. (2016). Functions, tasks, factors of operating and sustainable development of rural areas. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/244.pdf> [in Ukrainian].
9. Sabluk, P. T. (2006). Development of rural areas – the key to the revival of agrarian Ukraine. *Bulletin of Agricultural Science*, 5, 21-23 [in Ukrainian].
10. Chupryna, L.V., Yuzovyt'ska, S.A. (2019). World experience of small business development and its use in Ukraine. *Market infrastructure*, 32, 264-269 [in Ukrainian].
11. Shevchenko, I. V., Skryl, O. O., Zakharchenko, Ya. R., Samoilenko, Yu. M. (2016). Models of operational monitoring of business processes in business units. *Bulletin of the Mykhailo Ostrogradsky Kremenchug National University*, 6 (2), 86-93 [in Ukrainian].
12. Yarova, Yu. M. (2015). Entrepreneurial potential of rural areas and factors of its implementation in modern conditions of Ukraine. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, 3, 64-71 [in Ukrainian].
13. Fidelman, G. I. (2002). Business Processes and Organization Change. *Quality management methods*, 1, 14-18.
14. Harrington, H. J. (1991). Business process improvement: the breakthrough strategy for total quality, productivity and competitiveness. New York: McGraw-Hill.
15. Hazuda, S. M. (2008). Development of rural areas: the experience of the EU. *Economics of agro-industrial complex*, 7, 23-28.
16. Skydan, O., Sudak, G. (2018). Development of entrepreneurship in rural areas: strategic milestones. *International scientific journal "Progress"*, 7-8, 33-36.